

УДК 378.14

РОМАНИШИНА Людмила Михайлівна,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії;

КУХАРЧУК Тетяна Андріївна,

кандидат педагогічних наук, директор гімназії, м. Рівне,
e-mail: romanyshyna@mail.ru

ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Проблема адаптації – одна із важливих міждисциплінарних проблем. Під професійною адаптацією молодого вчителя розуміють складний динамічний процес повного освоєння професії і оволодіння педагогічною майстерністю на основі сукупності раніше набутих знань, умінь і навичок, які постійно поповнюються. У майбутніх учителів визначено наявність психологічної, соціальної, дидактичної, методичної, наукової, специфічної, виховної, біологічної, фізіологічної, економічної, побутової, політичної, правової, етнічної, клімато-географічної видів адаптації.

***Ключові слова:** майбутні вчителі; адаптація; професійна адаптація; періоди; етапи; види адаптації; типологія.*

Постановка проблеми. Проблема адаптації – одна із важливих міждисциплінарних проблем, яка вивчається у діяльності вчителів: психолого-педагогічній, соціально-економічній, медико-біологічній тощо. Предметно-соціальна діяльність людини характеризує процес освоєння людиною трудової діяльності: виробничої чи невиробничої.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Професійну адаптацію педагогів досліджували Т.А. Кухарчук, О.Г. Мороз, О.В. Назарова, С.В. Овдій, М.І. Педаяс, Л.Б. Служинська, Л.П. Хахула та ін.

Метою статті є визначення потреби в розробці і проведенні педагогічного експерименту з проблеми адаптації майбутніх фахівців до навчального процесу.

Виклад основних матеріалів досліджень. Професійна адаптація займає в педагогічних дослідженнях. Не виключенням є дослідження такого процесу для вчителів. На думку О.Г. Мороза, професійна адаптація являє собою складний процес взаємодії особистості з конкретним середовищем професійної діяльності, в результаті якого відбувається повне оволодіння професією, формуються необхідні професійні якості особистості і позитивно змінюється середовище адаптації [1].

За баченням Н.А. Єршової професійна адаптація має свій психологічний аспект, а на думку Б.З. Вульфою, психологічна сторона професійної адаптації полягає у досягненні «морально-психологічної підготовленості до професійної діяльності» [2].

Н.З. Касаткіна [3], Г.І. Насирова [4] при визначенні професійної адаптації вказують на її відповідність вимогам конкретного типу професійної діяльності, нормам, установкам певного трудового колективу. Розглянута класифікація, подана В.Т. Ащепковим, який визначає наявність психологічної, соціальної, дидактичної, методичної, наукової, специфічної, виховної, біологічної, фізіологічної, економічної, побутової, політичної, правової, етнічної, клімато-географічної видів адаптації [5]. О.В. Назарова [6] класифікує види адаптації молодих спеціалістів згідно типології: психологічна компонента адаптації, соціальна, дидактична, методична, наукова, виховна, біологічна (стать), фізіологічна, економічна, побутова, правова та ін.

Говорячи про професійну адаптацію педагога-початківця, С.І. Селіверстов визначає її як процес удосконалення ним одержаних у ВНЗ знань, умінь і навичок, педагогічної майстерності, як умінь здійснювати в процесі діяльності оптимальний вибір методичних прийомів в залежності від конкретної ситуації навчально-виховного процесу [7]. На думку О.Г. Мороза, «професійна адаптація молодого вчителя – це складний динамічний процес повного освоєння професії і оволодіння педагогічною майстерністю на основі сукупності раніше набутих знань, умінь і навичок, які постійно поповнюються, в результаті чого відбувається активна взаємна видозміна як вчителя, так і педагогічного колективу з метою ефективного професійного функціонування» [1].

М.О. Бабуцидзе професійну адаптацію оцінює як специфічний етап загально професійного особистісного розвитку педагога, в ході якого здійснюється співставлення професійно ціннісних профорієнтацій з можливостями самої особистості вчителя, з реальностями педагогічної діяльності і міжособистісних відносин [8].

За О.В. Назаровою професійна адаптація – це специфічний етап загально професійного особистісного розвитку педагога, в ході якого здійснюється співставлення професійно ціннісних орієнтацій з можливостями самої особистості вчителя, з реальностями педагогічної діяльності і міжособистісних відносин [6].

У своїх працях Я. Абсаямова вказує, що для вчителів професійна адаптація як соціальне явище – це процес або результат процесу активної взаємодії особистості та соціального середовища з метою досягнення таких відносин між ними, які найбільшою мірою сприяють ефективності педагогічної діяльності, розвитку трудового колективу та задоволенню особистісних прагнень у професійній діяльності педагога. Тобто професійну педагогічну адаптацію можна розглядати і як процес, і як результат процесу зближення образів «Я» та «Педагогічна професія» [9].

Проаналізувавши вислови науковців ми дійшли висновку, що професійна адаптація вчителя загальноосвітніх навчальних закладів як складний процес пристосування педагога у початковий період професійної діяльності до особливостей місця роботи та організації праці, внаслідок чого відбувається повне оволодіння педагогом-початківцем специфікою професійної діяльності в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, що вміщує узагальнення і систематизацію набутих раніше та засвоєння нових знань, умінь і навичок, які сприяють формуванню професійно важливих особистісних якостей, потрібних для успішного виконання професійної діяльності, злиття з педагогічним колективом [10].

Визначено підходи до періодизації адаптації: переадаптаційний період і період безпосередньої адаптації. Перший період передуює входженню в нове соціальне середовище і оволодіння професією. Другий період ділиться ще на три етапи: перший етап – початковий, другий – середньої адаптованості, третій – високої адаптованості [11].

Стосовно праці вчителя було виділено наступні періоди його професійної адаптації: перший етап – професійне самовизначення молоді, другий – адаптація студентів першого курсу до вимог професії вчителя, третій – динаміка професійної підготовки студентів у вищих навчальних закладах, четвертий – професійна адаптація молодого вчителя, ріст його професійної майстерності [10; 12].

У своїх дослідженнях ми орієнтувалися на учителя нової формації – це духовно розвинута творча особистість, яка володіє здатністю до рефлексії, професійними навичками, професійною ідентичністю, педагогічними здібностями, прагненням до нового [10].

Було визначено, що існує низка факторів, які негативно впливають на розвиток вищої педагогічної освіти:

- пониження соціального статусу в педагога, його слабка соціальна захищеність. скорочення частки випускників ВНЗ, які обирають професію вчителя і залишаються в школі після закінчення ВНЗ; відтік найбільш кваліфікованих кадрів у високооплачувані галузі економіки.

- відсутність у діяльності педагогічних ВНЗ стратегії, спрямованої на гарантоване досягнення необхідного суспільству результату – підготовку висококваліфікованих педагогів.

- механістичний підхід до організації навчального процесу.

- недосконалість стандартів, типових навчальних планів і відповідно, навчального плану як основного документа, який визначає зміст професійної підготовки майбутнього вчителя.

- недостатнє матеріально-технічне, інформаційне забезпечення професійної підготовки майбутнього вчителя.

- велике навчальне навантаження професорсько-викладацького складу ВНЗ.

- наявність суперечностей між реальним змістом сучасної педагогічної освіти і вимогами, які ставляться в даний час школою, суспільством, державою.

- відсутність моніторингу потреб в педагогічних кадрах не дозволяє реально формувати державне замовлення [1; 10].

Ми приєднуємося до подання П.М.Щербаня [14], що для поліпшення якості педагогічної освіти, варто звернутися до всього кращого, що було нагромаджено протягом десятиліть:

- 1) відновити на перших курсах педагогічних навчальних закладів «Вступ до спеціальності» і починати цілеспрямовано готувати майбутнього з перших днів навчання у ВНЗ;

- 2) відновити курси «Історія педагогіки» та «Історія української педагогіки»;

- 3) відновити курси «Методика виховної роботи» та «Педагогічна майстерність»;

- 4) не тільки збільшити кількість годин на вивчення курсу педагогіки, а й включити до навчальних планів кафедр педагогіки та педагогічної майстерності спецкурси «Навчально-педагогічні ігри» і «Культура спілкування»;

- 5) відновити безвідривну педагогічну практику з першого курсу як важливий чинник формування майбутніх учителів;

- 6) удосконалювати роботу з обдарованими дітьми і не обмежувати її лише гуртковими заняттями, олімпіадами, конкурсами.

Позитивним є те, що нині в навчальних планах педагогічних університетів України враховані ці пропозиції.

Представлені дані свідчать про той факт, що випускники, які закінчили педагогічні ВНЗ Франції мають високі практичні вміння. На відміну від цього у російських педінститутах і університетах впродовж уже багатьох років спостерігається загальна тенденція до надлишкової теоретизації основ педагогічної науки.

Висновки і перспективи. Таким чином, проблема адаптації є важливою в підготовці вчителів, оскільки від того, наскільки молодий учитель буде готовий до входження в новий вчительський колектив, буде залежати якість їх його роботи. Тому необхідно звернути увагу на шляхи підвищення якості забезпечення швидкості адаптації майбутніх учителів.

Список використаної літератури

1. Мороз О.Г. Профессиональная адаптация молодого учителя / О.Г. Мороз. – К., 1998. – 326 с.
2. Вульф В.З. Профессиональная рефлексия в непрерывном образовании / В.З. Вульф // Гуманизация образования. – 1994. – №2. – С. 42–50.
3. Касаткина Н.Э. Педагогические основы выбора старшеклассниками профессий химического производства: дис. ... канд. пед. наук / Н.Э. Касаткина. – Кемерово, 1970. – 271 с.
4. Насырова Г.И. Процесс профессиональной адаптации будущих учителей / Г.И. Насырова // Формирование социально активной личности учителя. – М.: МГПИ им. В.И. Ленина, 1985. – С. 58–63.
5. Ащепков А.Т. Профессиональная адаптация преподавателей высшей школы: проблемы и перспективы / А.Т. Ащепков. – Ростов-на-Дону, 1997. – 1997. – 144 с.
6. Назарова О.В. Профессиональная адаптация начинающих учителей гимназии в условиях модернизации образования: дис. ... канд. пед. наук / О.В. Назарова. – Ставрополь, 2003. – 138 с.
7. Селіверстов С.І. Соціально-педагогічні умови адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук / С.І. Селіверстов. – К., 2000. – 157 с.
8. Бабуцидзе М.О. Развитие рефлексивных умений молодого учителя в процессе профадаптации: автореф. дисс. ... канд. пед. наук / М.О. Бабуцидзе. – Курган: КГПИ, 1998. – 22 с.
9. Абсальямова Я. Професійна адаптація молодих викладачів іноземної мови до роботи у вищих технічних навчальних закладах / Я. Абсальямова // Рідна школа. – 2006. – №7. – С. 41–44.
10. Кухарчук Т.А. Адаптація молодих вчителів природничих дисциплін до роботи в школі / Т.А. Кухарчук, Л.М. Романишина // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Вип. 8. – Серія: Педагогіка. Соціальна робота, 2005. – С. 78–81.
11. Свиридов И.А. Особенности адаптации личности к сложным производственным условиям / И.А. Свиридов // Социологические исследования. – 1977. – №2. – С. 18–29.
12. Мороз А.Г. Педагогический коллектив как среда адаптации молодого учителя / А.Г. Мороз. – Киев: КППИ, 1985. – 22 с.
13. Щербань П.М. Фундаменталізація науково-практичної підготовки майбутніх учителів / П.М. Щербань, П.П. Щербань // Рідна школа. – 2003. – № 1. – С. 15–17.

References

1. Moroz, O.G. (1998). *Professional adaptation of young teacher*. Kyiv. (in Ukr.).
2. Vulfov, B.Z. (1994). Professional reflection in continuous education. *Humanization of Education*, 2, 42–50. (in Russ.).
3. Kasatkina, N.E. (1970). *Pedagogical bases of a choice by senior pupils professionals of chemical production*. (PhD dissertation). Kemerovo. (in Russ.).
4. Nasirova, G.I. (1985). The process of professional adaptation of future teachers. *Formation of social active personality of the teacher*. Moscow: MSPI named Lenin, 58–63. (in Russ.).
5. Aschepkov, A.T. (1997). *Professional adaptation of teachers in higher education: problems and prospects*. Rostov-on-Don. (in Russ.).
6. Nazarova, O.V. (2003). *Professional adaptation of beginner grammar school teacher in terms of education modernization*. (PhD dissertation). Stavropol.
7. Seliverstov, S.I. (2000). *Socio-pedagogical conditions of adaptation of students to training in high school*. (PhD dissertation). Kyiv. (in Ukr.).
8. Babutsydzhe, M.O. (1998). Development of reflective abilities of a young teacher in the course of professional adaptation. (PhD dissertation) *Theses Kurgan: KSPI*. (in Russ.).
9. Absalyamova, J. (2006). Professional adaptation of young teachers of foreign languages to work in higher technical education. *Ridna School*, 7, 41–44. (in Ukr.).
10. Kukharchuk, T.A., Romanyshyna, L.M. (2005). Adaptation of young teachers of natural sciences to work in school. *Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University. Series: Pedagogy and Social Work*, 8, 78–81. (in Ukr.).
11. Sviridov, I.A. (1977). Features of the individual to adapt to the complex working environment. *Sociological studies*, 2, 18–29. (in Russ.).
12. Moroz, A.G. (1980). *Pedagogical collective of as a young teacher adaptation Wednesday*. Kyiv, KPPI. (in Ukr.).
13. Shcherban, P.M., Shcherban, P.P. (2003). Fundamentalization of scientific and practical training of future teachers. *Ridna School*, 1, 15–17. (in Ukr.).

ROMANYSHYNA Ludmila,

Doctor, professor, Khmelnytsky Humanitarian-Pedagogical Academy;

KUHARCHUK Tetiana,

Ph.D., director of gymnasium of Rivne,

e-mail: romanyshyna@mail.ru

PROFESSIONAL ADAPTATION OF FUTURE TEACHERS TO STUDY PROCESS AS PEDAGOGICAL SCIENTIFIC PROBLEM

Abstract. The problem of adaptation - one of the most significant cross-disciplinary problems. The main element of social adaptation of any specialist is his professional adaptation. Professional adaptation is multifunctional by nature: it is a means of optimizing human interaction with professional activities and

professional environment; it promotes human development and is a constituent part of the professional development of the individual; it is necessary for the mastering of the any man's professional activity.

The presence of psychological, social, didactic, methodological, scientific, specific, educational, biological, physiological, economic, house holding, political, legal, ethnic, climatic and geographical kinds of the future teachers' adaptation have been identified. The types of adaptation of young specialists according to their typology have been defined: psychological, social, didactic, methodological, scientific, educational, biological (sex), physiological, house holding.

Under the professional adaptation of young teachers understand the complex dynamic process of full acquisition of the profession and mastery of teaching skills based on the totality of previously acquired knowledge and skills that are constantly replenished, resulting in active mutual modification of both – the teacher and teaching staff, for further effective professional functioning.

Key words: *future teachers; adaptation; professional adaptation; periods; stages; types of adaptation; typology.*

*Одержано редакцією 04.05.2016
Прийнято до публікації 18.05.2016*